

Vzroki pobegov pri mladoletnikih vzgojnega poboljševalnega doma v Radečah

(Orientacijska psihološka raziskava)

Musek Janek

psiholog v republiškem sekretariatu za pravosodje in občo upravo SR Slovenije

Povzetek

Raziskava pobegov med mladoletniki, gojenci Vzgojnega poboljševalnega doma v Radečah, je pokazala, da je v pomembni zvezi z beganjem mladoletnikov iz zavoda več faktorjev: med njimi bolj ali manj abnormna celostna osebnostna struktura, emocionalna in reaktivna impulzivnost, slaba čustvena, uveljavitvena in socialna prilagojenost, slabe socialne razmere, dalje nezadovoljenost potreb, aktualni pritiski in konflikti, trajanje bivanja v domu ter slabša grupna morala in slabši medosebni odnosi. Posameznih manifestacij t. i. neprilagojenega vedenja ne moremo pojmovati izolirano, temveč le v sklopu celostne osebnostne strukture in osebnostne situacije posameznikov.

Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 21, 1970, 1, s. 31—37, Ljubljana.

Uvod

Pobegi mladoletnikov so dokaj hud problem vzgojno-poboljševalnega doma, saj pomenijo pogosten, sorazmeroma stalen spremljajoč pojav, ki v več smereh moti normalni potek in učinkovitost prevzgoje. Ta negativni vpliv se kaže na notranjem delovnem področju v motnjah kontinuitete in sistematičnosti prevzgojnega procesa, v ustvarjanju konfliktov in napetosti ter v upadanju morale, pa tudi v odnosih in stališčih okolice, javnosti in družbe do prevzgojnega dela in do ustanove same. Nerazveseljivo je to, da se število pobegov veča, kot je videti v razpredelnici:

Leto	Število pobegov
1962	51
1963	46
1964	64
1965	146
1966	123
	177
1968	134
1969 (I. polletje)	112

UDC 343.915:37.018.3(497.12)
343.915:343.95

The Causes of Escapes of Juveniles from the Educational-Corrective Institutions at Radeče (Orientational-psychological research)

by Janek Musek, Psychologist in the Secretariat of Justice and General Administration of the SR of Slovenia

Summary

The research on escapes of juveniles from the Educational-Corrective Institution at Radeče showed that several factors are in an important relation to the escapes of juveniles from the reformatory: a more or less abnormal integral personal structure; emotional and reactive impulsiveness; a defective emotional, social and self-assertive adjustment; bad social conditions; non-satisfaction of needs, actual pressures and conflicts; length of stay in the reformatory; and defective group moral and interpersonal relations. The results obtained show that individual manifestations of the so-called maladjusted behaviour cannot be examined isolatedly but only in the framework of an integral personal structure and personal situation of individuals.

Revija za kriminalistiko in kriminologijo 21, No 1, p. 31—37. Ljubljana, January—March, 1970.

Razvidno je, da je bilo v zadnjih petih letih, ko se je poprečno število mladoletnikov v domu gibalo okrog 130, število pobegov zelo visoko. Kar približno 40 % mladoletnikov sodi med tako imenovane »begavce«, mnogi od njih pa pobegnejo po večkrat, tako da pride v poprečju približno en pobeg na vsakega mladoletnika v domu.

Spričo takega položaja je bila potrebna skrbnejša analiza faktorjev, ki delujejo pri beganju iz doma. Zato smo se odločili za orientacijsko informativno raziskavo teh dejavnikov. Mnogi izmed njih so v zvezi z osebnostno problematiko in celovito osebnostno strukturo posameznikov, z raziskavo pa smo želeli predvsem zanesljive in natančneje precizirati in diferencirati bistvene vzročne karakteristike. Ker so pobegi v marsičem tudi merilo ravni dela z mladoletniki in aktualnih notranjih odnosov, smo želeli dobiti tudi podatke za kritično evaluacijo prevzgojnega dela in nivoja medsebojnih odnosov ter osnove za izboljševanje tega dela in za odpravljanje pomanjkljivosti. Sočasno smo nameravali opozoriti na kompleksnost in multikavzalno pogojenost beganja in s tem podpreti strokovno utemeljen odnos do prevzgoje mladoletnikov. Želeli smo tudi empirično prikazati odvisnost in povezanost vedenjskih manifestacij s centralnimi osebnostnimi po-

tezami in dinamizmi in tako nastopiti zoper površno in izolirano gledanje na vedenjsko pojave, gledanje, ki ravno z neosnovanim in enostranskim tolmačenjem zavira normalni napredek v prevzgojnih prizadevanjih: površno, nestrokovno in dostikrat senzacionalistično obravnavanje teh pojavov in problemov je nujno nadomestiti z odgovornejšim, bolj poglobljenim in utemeljenim prijemom.

Zaradi vseh teh razlogov smo v prvih mesecih leta 1969 programirali analitično psihološko raziskavo in jo s pomočjo domskih sodelavcev izvedli v mesecih marcu, aprilu in maju. V raziskavo smo vključili 110 mladoletnikov in mladoletnic, praktično vse tedanje gojence zavoda.

Teoretično izhodišče

Ko skušamo kvalitativno prevrednotiti odnos do delinkventnih mladostnikov in do njihovega tretmana, moramo bolj osredotočiti pozornost na vidik osebnostne strukture in njenih variacij. Obrobne in vedenjske manifestacije so neločljive povezane s centralnimi osebnostnimi mehanizmi in jih moramo obravnavati predvsem skozi njihovo prizmo. Vedenje lahko spoznavamo in pojasnjujemo samo v kontekstu strukture, dinamično pojmovanega razvoja osebnosti in aktualnega položaja različnih dejavnikov in smernic v odnosu posameznik—okolje. Prav ta splet psihogenih, psihodinamičnih in aktualnih socialnih in okolnih faktorjev, ki je v bolj ali manj neposredni zvezi z beganjem, nas najbolj zanima.

Beg je specifično obrambno in zaščitno reagiranje v situaciji, kjer je posamezni subjekt in izpostavljen ogrožajočim pritiskom. To reagiranje se oblikuje že zelo zgodaj in je sorazmeroma nesprejemljivo, tako da lahko upravičeno govorimo o njegovem primarnem značaju. V posebnih okoliščinah je tako vedenje tudi v kasnejših razvojnih fazah normalno, vendar razvije človek v procesu socializacije še vrsto novih, bolj diferenciranih in prilagojenih vzorcev vedenja. Pri posameznikih, ki zaradi ovir v razvoju niso ustrezno razvili bolj prilagojenih vzorcev, ali pa se jih zaradi pomanjkanja stimulacije sploh niso naučili, pa se primarno, arhaično in manj prilagojeno reagiranje bolj uveljavi. V problemskih in konfliktnih situacijah bodo njihove rešitve bolj v skladu z arhaičnimi vzorci vedenja, ki se jih bodo oklepali tembolj, čimbolj neugodne in ogrožajoče bodo notranje in zunanje okoliščine

njihove dejavnosti. Beganje mladoletnikov je skoraj v celoti manifestacija arhaične zaščite, ki se razvije na osnovi tega grobo opisanega mehanizma.

Pričakovali smo, da se bodo pri posameznikih, ki pogosteje izražajo omenjene slabše prilagojene reakcije, v raziskavi pokazale značilnosti njihovih neugodnih dispozicij, značilnosti njihove specifične osebnostne strukture in tudi značilnosti narave situacij, ki jih občutijo kot nevarne in ogrožajoče. Šele ko poznamo vzročne zakonitosti, je mogoče utemeljeno in poglobljeno osredotočiti tretman in ukrepe na določen problem. Že vnaprej pa nam je lahko jasno, da je vzroke mogoče odpravljati le v okviru celotnega osebnostnega prijema in tretmana ter na podlagi sočasnega ustvarjanja novih, ugodnejših okoliščin. To pa je vsekakor zahtevno in kompleksno delo, ki terja posebna in trajna prizadevanja ter usklajeno delovanje na različnih ravneh in na strokovni višini.

Beganje lahko opisno opredelimo kot kompleksno obrambno reagiranje v situaciji, ki zajema tele bistvene komponente

1. prostorski značaj,
2. navzočnost reaktivnega sistema s perceptualnimi in motoričnimi kapacitetami,
3. zadostno količino oziroma vir energije, in
4. navzočnost dejavnikov, ki kakorkoli ogrožajo reaktivni sistem.

Različne variacije teh bistvenih okoliščin nam nakazujejo, kje moramo iskati vzročne faktorje za beganje in katere kombinacije teh dejavnikov so mogoče:

I. V domu imamo opravka s prostorsko relativno neomejeno situacijo, tako da je prostorski pogoj naše postulirane situacije izpolnjen. Vendar je jasno, da prostorskega faktorja ne moremo kontrolirati variirati; zato ostaja ta moment za naše namene razmeroma irelevanten.

II. Osnovno spremenljivko predstavljajo sam reaktivni sistem in njegove variacije, torej mladoletniki bodisi v prečnem, interindividualnem, bodisi v časovnem, intraindividualnem prerezu.

III. Energetske dispozicije lahko v našem primeru upravičeno obravnavamo v okviru karakteristik reaktivnega sistema.

IV. Drugo spremenljivko pa predstavljajo variacije trenutno delujočih dejavnikov, ki kakorkoli ogrožajoče vplivajo na posameznika.

Če konkretneje povzamemo naše izhodišče, potem ugotovimo, da smo usmerili pozornost na tele možne (hipotetične) vzročne faktorje:

A. Osebnostna struktura in znotraj nje nekatere specifične osebnostne značilnosti:

- nivo normalnosti oziroma abnormnosti celotne osebnostne strukture,
- impulzivnost,
- čustvena prilagojenost,
- uveljavljenost in težnja po uveljavljanju,
- socialna prilagojenost,
- zadovoljenost raznovrstnih potreb.

B. Aktualno delujoči in sprožilni dejavniki:

- splošno počutje in ozračje v domu,
- trajanje bivanja v domu,

— raven medsebojnih odnosov in grupne morale,

- aktualni konflikti in pritiski.

C. Socialni izvor in socialne razmere gojencev.

D. Starost gojencev.

Ker obravnavamo v bistvu psihološki problem in smo izhajali s psihološkega vidika, je razumljivo, da je poudarek predvsem na psiholoških in in psihosocialnih hipotezah; drugi (socialni in biološki) dejavniki pa so upoštevani toliko, kolikor so bolj ali manj neposredno povezani z osnovnimi hipotetičnimi faktorji.

Metodološki postopek

Osnovni metodološki oziroma raziskovalni postopek lahko ponazorimo s shemo

Neodvisna spremenljivka (NS)

Vzročni dejavniki beganja
(Variacije NS:
osebnostni dejavniki
aktualni in sprožilni
dejavniki
socialni dejavniki
biološki dejavniki itd.)

Odvisna spremenljivka (CS)

Beganje (pobegi)
(Variacije OS:
tendence k beganju
— enkratni pobeg
— večkratni pobegi;
brez tendenc k beganju)

Ker smo želeli zajeti razmeroma heterogen kompleks dejavnikov, ki so lahko v zvezi z beganjem mladoletnikov iz zavoda, smo morali poseči po različnih tehnikah zbiranja podatkov. Spodnja

razpredelnica prikazuje postopek pridobivanja podatkov za predvidene vzročne dejavnike na metodološki in na tehnični ravni:

Predvideni vzročni dejavniki (področja)	Postopek pridobivanja podatkov	
	Splošna metoda	Uporabljena osnovna tehnika
Starost	Analiza statističnih podatkov	
Trajanje bivanja v domu	Analiza sociodiagnostičnih podatkov	Socialna anketa in socialna poročila
Socialne razmere	Analiza psihodiagnostičnih podatkov	Psihološka poročila in izvidi (psihiatr. por.)
Splošna osebnostna struktura	Anketa	Kombinirani vprašalnik
Specifični osebnostni, psihosocialni in socialni dejavniki (nekateri značilnosti čustvene, socialne in uveljavitvene prilagojenosti, impulzivnosti; zadovoljenost potreb; splošno počutje in atmosfera; raven medsebojnih odnosov in grupna morala (aktualni pritiski in konflikti)	(Delno tudi analiza socio in psihodiagnostičnih podatkov.)	

Pred raziskavo smo imeli na voljo že ugotovljene statistične in diagnostične podatke za naš vzorec mladoletnikov, posebej pa smo skonstruirali še vprašalnik, v katerega smo skušali zajeti

nekatero ključne psihične in socialne reakcije mladoletnikov, ki so nas posebno zanimale.

Operativno smo skušali opredeliti vpliv različnih dejavnikov na beganje s primerjanjem raz-

lik v učinku neodvisne spremenljivke (predvidenih vzročnih dejavnikov) na skupino mladoletnikov, ki še niso pobegnili in ne kažejo tendence k beganju, in na skupino mladoletnikov, ki se nagibajo k beganju in so tudi že vsaj dvakrat pobegnili. Te razlike smo ugotavljali z ustreznimi statističnimi tehnikami in na osnovi pomembnosti razlik oziroma zvez tolmačili resnično povezanost predvidenih dejavnikov s pojavom beganja.

Dodatne podatke o določanju in vplivanju raznih možnih činiteljev na beganje smo skušali dobiti tudi od zavodskega osebja, prav tako na podlagi ankete s kombiniranim vprašalnikom. Z aplikacijo tega vprašalnika smo nameravali dobiti dopolnilne informacije, ki bi nam obenem lahko kolikor toliko rabile tudi za kontrolo osnovnih podatkov, predvsem pa bi nam lahko osvetlile medsebojne odnose ter vzajemna stališča mladoletnikov ter domskega osebja.

Seveda smo pri načrtovanju in izpeljavi raziskave trčili ob več problemov. Navedli bomo le najbolj kritične probleme in omejitve, ki opredeljujejo okvir in značaj uporabljenega postopka:

1. Za posredno variiranje odvisne spremenljivke, tj. za diferenciacijo mladoletnikov glede na izraženo težnjo k beganju, smo se odločili zato, ker je pač iz mnogih razlogov najpriročnejše in najzanimivejše. Pri tej izbiri pa se ne moremo zanesljivo izogniti temu, da ne bi tudi npr. v skupino »nepobeglih« zajeli nekaj potencialnih begavcev. Zaradi tega smo poostriili kriterije za določanje indeksa težnj k beganju, tako da je možna penetracija »lažnih« predstavnikov ene ali druge skupine premajhna, da bi lahko pomembno popačila rezultate. Morebitni vplivi take penetracije je tipično enosmeren, saj deluje le v smeri zmanjševanja razlik med skupinama in ga je tudi iz tega razloga mogoče delno kontrolirati.

2. Konstrukcija vprašalnika nam je narekovala uporabo pretežno zaprtih vprašanj, ki omogočajo hitrejšo odgovarjanje brez posebnega preiščevanja ter enostavnejšo in zanesljivejšo statistično obdelavo. Da bi se izognili pretiranemu cenzuriranju in idealiziranju odgovorov, smo uporabili večinoma posredna in maskirana vprašanja, kamufliran pa je bil specifični namen anketiranja. Anketa je bila seveda anonimna.

3. Značaj raziskave je predvsem orientacijski in informativen. Predmet raziskave je zajet iz psihološkega in psihosocialnega vidika; specifični pomen dobljenih rezultatov je orientacijski in indikativen, nikakor pa ne diagnostičen vsakršnem koli smislu. Dobljene specifične informa-

cije imajo veljavo predvsem v povezavi z raznimi že znanimi ugotovitvami in pomenijo delen vpogled v strukturo tistih dejavnikov, ki se zdijo povezani s pojavom beganja.

4. Reprezentativnost naših sklepov in ugotovitev zajema samo obravnavani vzorec in tisti del populacije mladoletnikov, ki se s tem vzorcem ujema: to so huje neprilagojeni in delinkventni mladostniki, ki potrebujejo specialne metode za uspešno družbeno reintegracijo. Zunaj tega kroga naših ugotovitev ne moremo posploševati. Cela vrsta ugotovitev pa se nanaša na same domske razmere in okolnosti in ima že po svoji naravi čisto ozko določeno veljavnost.

Rezultati in diskusija

Osnovne rezultate, ki smo jih dobili z raziskavo, lahko strnemo v tele ugotovitve:

1. Splošna osebnostna struktura je v pomembni zvezi z beganjem: kar 80 % pobeglih mladoletnikov sodi v skupino huje motenih osebnosti z abnormnimi potezami (nevrotske, sociopatske oziroma psihopatske osebnosti, intelektualno podnormalne ter mejno podnormalne osebnosti ter osebnosti z genuinimi in organskimi motnjami), medtem ko sodi v iste kategorije le 60 % nepobeglih mladoletnikov. Tudi znotraj vseh navedenih razredov osebnostne strukture je opaziti močnejši delež pobeglih mladoletnikov.

2. Na beganje pomembno vpliva tudi emocionalna in reaktivna impulzivnost, ki se kaže v neposrednem in neodloženem reagiranju, zasledovanju takojšnjih koristi, nezmožnosti brzdanja in obvladovanja impulzov, v željah po avanturizmu ipd. V celoti kažejo pobegli mladoletniki pomembno višjo mero impulzivnih značilnosti.

3. Nekatera znamenja afektivne in čustvene prilagojenosti so prav tako v zvezi z beganjem, pri čemer spet kažejo pobegli mladoletniki več značilnosti slabše prilagoditve. Mogoče je, da so pobegli gojenci post festum izpostavljeni hujšim pritiskom, zaradi česar je težko natančno ugotoviti, koliko imamo opravka z vzročnimi, koliko pa s posledičnimi variacijami afektivne prilagojenosti.

4. Pobegli gojenci so konfliktnejši na področju uveljavljanja, slabše se prilagajajo avtoritetam ter izpričujejo več neposrednih in posrednih neprilagojenih agresivnih reakcij. Zanimivo je, da se v večji meri čutijo manjvredne, kar lahko razlagamo kot eno izmed dinamičnih indikacij njihove konfliktnosti in neprilagojenosti na področju uveljavljanja.

5. Nekatere značilnosti socialne prilagoditve so v očitni zvezi s pobegi. Pobegli mladoletniki imajo sorazmeroma slabši socialni stik z okoljem, manj uspešno navezujejo socialne odnose; ti odnosi so pri njih tudi manj stabilni. Pri pobeglih mladoletnikih je opaziti tudi večjo sugestibilnost tako v smislu pozitivne kot negativne stopnje-vane sugestibilnosti.

Navedeni dejavniki nam že nakazujejo dejansko vzročno podlago, namreč strukturo reaktivne pripravljenosti, ki je ugodna za beganje in za sorodne vedenjske pojave. Teh dejavnikov ne smemo pojmovati le v aktualnem in statističnem smislu, temveč dinamično: njihova skupna, v pravem pomenu besede vzročna podlaga so sociogeni, psihogeni in drugi faktorji, ki so s svojim delovanjem v zgodnjem obdobju izoblikovali specifično reaktivno dispozicijo. Navedene karakteristike in osebnostne značilnosti so aktualen odsev teh poprej pridobljenih dispozicij.

6. Trenutna zadovoljenost različnih potreb tvori prehod k aktualno delujočim dejavnikom. V splošnem se čutijo pobegli gojenci bolj prikrasani kot nepobegli: čutijo se manj upoštevane, manj zrelo tretirane, menijo, da so bolj kakor drugi žrtve krivic in neupravičenih očitkov. Primanjkljaj je opaziti predvsem na področju zadovoljenosti notranjih, psihičnih potreb, ne pa na področju materialnih potreb, kar nam posredno znova nakazuje vpliv osebnostnih značilnosti, zlasti vpliv stopnje-vane subjektivne občutljivosti in zmanjšane zmožnosti za prenašanje pritiskov in obremenitev.

7. Aktualni pritiski in konflikti (pomanjkanje svobode, predolgo zadrževanje v zavodu, razne krivice, očitki, grožnje, neizpolnjevanje želja in prošenj, spori, prepiri in pretepi itd.) vplivajo na pobege kot sprožilni faktorji. Za vse te obremenitve, ki so v veliki meri impresivno in subjektivno dojete, so pobegli mladoletniki v splošnem bolj občutljivi. Eden izmed pomembnih pritiskov je medsebojno sugeriranje in množično induciranje v skupinah mladoletnikov.

8. Trajanje bivanja v domu je dokaj sorazmerno s pobegi. Zdi se, da je trajanje institucionalizacije predvsem skupni indeks različnih učinkov, ki delujejo po zakonih časovne sumacije. Počasno kopičenje notranje napetosti je za določene posameznike relativno nevzdržno, ker glede na svojo osebnostno strukturo nimajo izoblikovanih mehanizmov za sprotno sproščanje ter sublimiranje lastne akumulirane energije.

9. Raven medsebojnih odnosov ter grupna moralna nedvomno tudi vplivata na beganje iz za-

voda. Pobegli mladoletniki so bolj nezadovoljni z delom, s svojimi vzgojitelji, bolj menijo, da jih drugi gojenci ne marajo; prav tako se tudi bolj nagibajo h konfliktnosti v medsebojnih odnosih in v večjem proporciju izjavljajo, da se v zavodu dolgočasijo.

10. Domsko splošno ozračje in počutje v zavodu verjetno posredno tudi v določeni meri vplivata na pogostnost pobegov. Manj ugodna splošna atmosfera potencira učinkovitost bazičnih in sprožilnih dejavnikov pri sproščanju nepri-lagojenega vedenja in pobegov.

11. Neurejene socialne razmere so pomembno soodnosne z beganjem iz zavoda. Pobegli mladoletniki izvirajo v splošnem iz slabših socialnih razmer kot nepobegli. To nam lepo ilustrira vlogo vztrajno in trajno delujočih socialnih faktorjev na oblikovanje osebnostne in vedenjske strukture posameznikov.

12. Razlike v starosti niso v tesni zvezi s pobegi. Res so pobegli mladoletniki poprečno nekoliko starejši od nepobeglih. Ta sama po sebi sicer alogična zveza verjetno opozarja na možnost, da se pri premalo intenzivni in preveč stihijski prevzgoji negativni učinki časovno sumirajo in da je tretman slabo prilagojen starejšim mladoletnikom. Zelo verjetno pa je tudi dejstvo, da je neprilagojeno vedenje pri relativno mlajših mladostnikih kondicionirano v manjši meri in torej v manjši meri sekundarno motivirano.

Dobljeni rezultati kažejo, da so vzročna osnova za beganje mladoletnikov njihove lastne osebnostne dispozicije, ki so večinoma pridobljene že v zgodnjem razvojnem obdobju, v manjšem obsegu pa so morda tudi konstitucionalno pogojene (npr. senzibilnost) in vegetativna stabilnost. Samo neposredno reagiranje pa sprožijo aktualno delujoči notranji in zunanji dejavniki, ki ponovno mobilizirajo in aktivirajo že utirjene vzorce neprilagojenega vedenja. Lahko govorimo o treh ravneh procesa, ki pogojuje te reakcije: prvič, o etiološki ravni dinamizmov, ki disponirajo osebnost za reagiranje v določeni smeri, drugič, o ravni aktualne osebnostne strukture, ki je za to reagiranje posebno občutljiva in pripravljena posredovati potrebno specifično energijo, in tretjič, o aktivacijski ravni dejavnikov, ki to reagiranje izzivajo oziroma sprožijo.

Sami rezultati nam ne dajejo nikakršne osnove za izvajanje specifičnega osebnostnega profila mladoletnikov, ki večkrat begajo. Po vsej verjetnosti takega profila realno niti ni. Glede na druge in lastne ugotovitve pa lahko vendarle interpretativno povežemo določene osebnostne zna-

čilnosti, ki se med temi mladoletniki pojavljajo pogosteje, v nekakšen sindromatski sistem, ki ima splošno vrednost, ne pa toliko tudi individualne: napačno bi bilo pričakovati te karakteristike v celoti pri vsakem posamezniku. Ta kompleks značilnosti bi bil takle:

1. Pogosto se pojavljajo pomembni dejavniki, ki že v otroštvu predisponirajo posameznika za manj prilagojeno vedenje. Med temi dejanskimi »vzročnimi« faktorji naj omenimo zgodnje frustracije in prikrajšanja, ki so toliko potencialno izražena osnovnih potreb po varnosti, pomoči in zaščiti, da se sproščajo pretirano urgentno, in ki so onemogočili navezovanje zanesljivega, trajnega in trdnega stika z okoljem in njegovimi predstavniki. Taki posamezniki so osebno in »vedenjsko« moteni: emocionalno zavrti, brez notranje opore, izpostavljeni občutjem manjvrednosti in kronične prikrajšanosti.

2. Pogosto opažamo stopnjevano čustveno labilnost z občutljivostjo in zmanjšano odpornostjo proti prenašanju raznih obremenitev, pritiskov in napetosti.

3. Pojavlja se bolj rigidno in stereotipno vedenje.

4. Opaziti je mogoče povečano impulzivnost, slabše možnosti konstruktivnega reagiranja in odlaganja reakcij.

5. Ti posamezniki kažejo največkrat slabšo čustveno prilagojenost s tendenco k hitrim akumulacijam bojazni, zaskrbljenosti in sovraštva.

6. Kažejo se neprilagojenost in konfliktnost na področju uveljavljanja: opozicionalnost, kljubovalnost ter razne motnje v odnosu do avtoritet.

7. Stopnjevani sta socialna induktibilnost in sugestibilnost (pogosto v negativni, nasprotni obliki).

8. Izrazito so naznačene težave v socialnem prilagajanju in navezovanju socialnih stikov.

Ker so ugotovljeni dejavniki splošne in specifične narave, je razumljivo, da so pojavi beganja odsev ravni uspešnosti in učinkovitosti pri izvajanju splošnega osebnostnega tretmana mladoletnikov, pa tudi znamenje diferenciranosti in specifikiranosti tega tretmana. Opozorimo lahko na zahteve in okoliščine dela z mladoletniki, na tisto, kar je v našem konkretnem položaju osnova za učinkovito prevzgojo in ponovno prilagoditev in tako tudi za saniranje nezrelega in neprilagojenega vedenja.

1. Prva zahteva je ustrezna kvalitativna raven dela z mladoletniki. Zahteva po kvaliteti je imperativna, ker mora biti prilagojena visoki stopnji osebnostne problematičnosti mladostnikov, ki

so stacionirani v domu. Za izpolnitev te zahteve pa je treba zadostiti temeljnim potrebam:

a) Najprej je treba doseči zadovoljivo strokovno raven delavcev. Taka raven pa bi zahtevala dodatno in specifično strokovno izobrazbo pri skoraj vseh delovnih profilih tim. strokovnih služb v domu, pri vzgojiteljih, učiteljih, socialnih delavcih, psihologih idr. V položaju, kakršen je, izpolnjuje te zahteve le izrazita manjšina, zato je treba v perspektivi problem strokovne usposobljenosti prioritarno reševati.

b) Zelo pomembna je številčna zasedba ključnih delovnih mest. V preteklosti in tudi še sedaj so se domski delavci praktično dušili pod pritiskom dela in nalog, ki jih zaradi premajhnega števila delavcev niso mogli zadosti temeljito opravljati. Samo za zadovoljevanje vsakdanjih potreb bi potrebovali dopolnitev na skoraj vseh delovnih mestih v domu. Zaradi majhnega števila vzgojiteljev se je število mladoletnikov v posameznih klasifikacijskih skupinah gibalo med 15 do 20 in tudi čez; šele v prav zadnjem času se je z novo adaptacijo prostorov in s prihodom nekaterih novih vzgojiteljev položaj toliko izboljšal, da je dosežena raven okrog 12 mladoletnikov v skupini, kar je vsekakor nujen pogoj za možnost uspešnega in bolj poglobljenega dela z mladoletniki. Tudi kadrovski problem ima prioriteten pomen in ga bo treba z lastno iznajdljivostjo in ob nekoliko širši družbeni pomoči intenzivno reševati.

c) Pomembna je tudi stopnja organiziranosti dela, predvsem funkcionalno in tesno sodelovanje z enotno diferenciacijo dolžnosti, odgovornosti in pristojnosti. Osnove in predvidene možnosti za tak način dela same po sebi niso dovolj, temveč mora taka organizacija biti zares vpeljana in uveljavljena, temeljiti mora na dobrem in na praktično učinkovitem programu dela.

2. Poleg izpolnjevanja teh bistvenih in nujnih zahtev je treba bolj intenzivirati tretman mladoletnikov v okviru danih in konkretnih okoliščin. Osnovna načela tretmana in dela z mladoletniki niso bila dovolj upoštevana in uveljavljena delno zaradi inertnega učinkovanja zastarelih pojmovanj, delno pa zaradi nezadostnih prizadevanj. Dosledno upoštevanje in izvajanje teh načel omogoča in olajšuje pristop k osebni readaptaciji posameznikov, na drugi strani pa omejuje in onemogoča spletnje nepotrebne konflikte, nesporazume in pritiskove, ki se sicer vedno znova porajajo iz samega neustreznega načina dela in tretiranja mladoletnikov. Še vedno ni zadosti uveljavljeno osnovno načelo specifikacije

in individualizacije tretmana, ki bi moral biti dosledno prilagojeni posamezniku, njegovi osebnostni strukturi, pa tudi spremembam te strukture in ne nazadnje tudi naravi in značaju specifičnih osebnostnih motenj. Tretman bi moral biti večdimenzionalen, tako glede na vsestransko obravnavanje posameznikove osebnosti kot glede na vidik različnih pristopov k temu obravnavanju in na vidik različnih osebnostnih dimenzij. Večdimenzionalno obravnavanje pa seveda že v osnovi zahteva temeljito poznanje osebnosti. Tretman bi moral biti tudi bolj integriran in funkcionalen prijemi in ukrepi morajo biti medsebojno usklajeni, biti morajo enotni in dosledni. Neenotnost in nedoslednost povzročata pri mladoletnikih notranjo zbežanost in povečujeta njihovo subjektivno negotovost. Izhodišča tretmana pa morajo biti med posameznimi domskimi delavci priznana in uveljavljena, ker se sicer ni mogoče izogniti škodljivemu interferiranju medsebojno inkompatibilnih posegov. Tretman naj bo vselej kavzalno (etiološko) usmerjen, osredotočen na izvore in motive vedenja, nikakor pa ne na samo vedenje, na simptome in na morebitne ekscese. Vseh nastalih problemov se je treba načelno lotevati pri izvoru. Mladoletnike je treba postopno prilagajati na nove okolnosti in nove zahteve, pri tem morajo biti prevzgojni ukrepi previdno dozirani, posameznikom pa je treba omogočiti subjektivno sodelovanje in lastno aktivnost v tem procesu. V odnosu do mladoletnikov je treba brez izjem uveljaviti pozitivna stališča in akceptiranje. Graditi je treba na vnaprejšnjem zaupanju, toplejšem osebnem stiku, simpatiji, iskrenosti in sproščenosti v medsebojnih odnosih. Še vedno se pogosto kaže apriorno odklonilno stališče v neposredni ali posredni obliki, in to vodi v hladnost, nezaupanje, medsebojno odtujevanje in slej ko prej tudi v zavračanje in sovraštvo. Vedenje in usmerjanje mora biti demokratično s stimuliranjem iniciativnosti. Zatekanje k avtoritarnim principom in na drugi strani k pretiranemu liberalizmu (*laissez faire*) indicirata predvsem bojazen zaradi lastne nesposobnosti in pomanjkanje potrebne gotovosti.

Izredno možnost za uveljavljanje vseh teh zahtev nudi stopnjevanje in povečevanje participacije mladoletnikov v domskem življenju. Sodeležbo mladoletnikov je treba uvajati in vzpostaviti že v začetku in jo razširjati na vse ravni domskih dejavnosti. Zadosti izkoriščena in razvi-

ta samoupravna praksa je lahko idealna osnova za vzgojni proces. Omogočiti je treba vse oblike poudarjanja lastne iniciative in lastnega sodelovanja v prevzgojnem procesu: od bolj zrelega tretiranja, obveščanja, od vseh možnosti lastnega planiranja, samoreguliranja in razpolaganja s seboj. Le na tej podlagi bo mogoče izoblikovati občutje samoadekvatnosti, notranje opore in samostojnosti. Pretirano vezanje in vmešavanje v zadeve, ki bi jih mladoletniki gladko lahko sami urejali, samo potencira že tako izrazito negotovost in neodločnost ter vodi v osebnostno pasiviziranje in nebrzdanost.

Zlasti pozorni moramo biti na situacije, v katerih lahko pride do akumuliranja napetosti. Z določeno mero omejitev in nesproščenosti moramo v domskih razmerah vselej računati. Zato je treba konflikte reševati takoj, brez odlaganja, vendar temeljito in nepristransko. Konfliktne situacije so vedno mnogoznačne in s površnim obravnavanjem bi storili ravno največjo napako. Take situacije je treba proučiti z vseh vidikov. Praviloma se je treba izogibati pretiranih čustvenih reakcij in sploh situacij, v katerih bi se lahko pojavilo neobvladano reagiranje. Informiranje mora biti ob vsaki priložnosti in za vsako vsebino objektivno in natančno, ne sme prihajati do prikrivanja, zapostavljanja ter prikritih ali odkritih očitkov ali groženj.

Očitno pri beganju mladoletnikov nimamo opraviti z izoliranim pojavom, temveč z obliko reagiranja, ki je multikavzalno pogojena in kompleksno povezana z razvojem in naravo celotnega osebnostnega funkcioniranja. Problem odpravljanja takih oblik vedenja je nerazdružen z ravni integralnega in celovitega tretmana. Primeren smoter pri odpravljanju teh pojavov je stopnjevanje učinkovitosti dela, kar je na eni strani naloga samega domskega osebja, njegove organiziranosti, strokovnosti in naposled tudi osebne iniciativnosti in požrtvovalnosti, na drugi strani pa je to tudi stvar širše družbene pomoči in širšega družbenega razumevanja in zavzetosti na tem področju. Seveda tudi ob zelo dobrih možnostih ne bo mogoče v celoti odpraviti raznih oblik neprilagojenega vedenja. Veliko bi dosegli, če bi se nam posrečilo pogostnost teh pojavov zmanjšati na tisti nevariabilni delež, ki ga lahko sistematično že vnaprej predvidimo. To bi bilo nedvomno eno izmed znamenj resnične učinkovitosti in kvalitete dela z mladoletniki.